

Istraživanje o stavovima žena o rodno zasnovanom nasilju i njihovom iskustvu sa porodičnim nasiljem i službama zaštite - istraživački izveštaj -

Konsultantkinje: Veronika Mitro i Zorana Antonijević

1. UVOD

Udruženje žena Peščanik iz Kruševca je uz finansijsku podršku *Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ)* i *Nemačke organizacije za međunarodnu saradnju (GIZ)* u period od jula do oktobra 2023. godine u okviru projekta *Unapređena zaštita – bolja prevencija*, sprovelo istraživanje o stavovima žena o rodno zasnovanom nasilju i njihovom iskustvu sa porodičnim nasiljem i službama zaštite od nasilja, sa posebnim fokusom na višestruko diskriminisane žene, i to seoske žene, žene sa invaliditetom i Romkinje.

Istraživanje su idejno osmislile, rukovodile istraživačkim procesom i, na osnovu prikupljenih podataka, sačinile istraživački izveštaj konsultantkinje **Veronika Mitro** i **Zorana Antonijević**.

Istraživačke podatke su na terenu prikupljale volonterke na SOS telefonu iz *Udruženja žena Peščanik iz Kruševca* (**Sladana Andelković, Daniela Dokić, Verica Gašić, Nadežda Kostić, Lidija Jakovljević, Dana Jovanović, Milkana Pavlović**), i *Udruženja Romani cikna* (**Milica Petrović**) i aktivistkinje *Osnovne organizacije gluvih i nagluvih Kruševac* (**Ivana Filipović i Ljiljana Radovanović**).

Podatke na terenu su saradnice prikupljale na teritoriji Grada Kruševca anketiranjem i održavanjem fokus grupa rukovodeći se smernicama datim u *PRIPREMOM MATERIJALU za istraživanje o stavovima žena o rodno zasnovanom nasilju i njihovom iskustvu sa porodičnim nasiljem i službama zaštite* koji su konsultantkinje pripremile za saradnice uključene u anketiranje i realizaciju fokus grupa.

Anketiranje je sprovedeno primenom upitnika koji se sastoji iz tri grupe pitanja:

- sociodemografske karakteristike žena;
- stavovi žena o rodno zasnovanom nasilju;
- iskustvo žena sa porodičnim nasiljem i službama zaštite.

Grupa pitanja o sociodemografskim karakteristikama žena uključuje 13 pitanja sa ponuđenim odgovorima. Pored osnovnih pitanja o ženi koja se anketira (uzrast, gde i sa kim živi, nacionalna pripadnost, nivo obrazovanja, bračni status, broj dece, radni status, prihodi žene i njene porodice) uključena su i dva pitanja koja su od posebnog interesa za istraživanje, o pripadnosti posebno osetljivim kategorijama i teškoćama zbog kojih u svakodnevnom funkcionisanju nailazi na prepreke.

Grupa pitanja o stavovima žena o rodno zasnovanom nasilju uključuje 15 pitanja. Tri su uvodna i utvrđuju da li je žena deklarativno informisana o udruženjima u Kruševcu kojima se može obratiti u slučaju rodno zasnovanog nasilja, postojećim zakonima i zakonskim rešenjima. Dok narednih 12 pitanja ispituju stavove žene prema nasilju i predstavljaju mitove u vidu tvrdnji.

Grupa pitanja o iskustvo žena sa porodičnim nasiljem i službama zaštite uključuje 22 pitanja različite strukture, koja se bave doživljenim iskustvom nasilja od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera i drugih članova primarne i/ili sekundarne porodice, kako je doživljeno nasilje uticalo na njih i kako su na njega reagovala, i koje predloge imaju za postupanje institucija zaštite od nasilja.

Fokus grupe su se realizovale sa ženama iz posebno osetljivih kategorija:

- žene sa sela;
- Romkinje koje žive u romskom naselju;
- žene iz zajednice gluvih koje imaju i druge vrste invaliditeta.

Odabrane su ove tri posebno osetljive kategorije žena jer su u Gradu Kruševcu u sadašnjem trenutku one izložene većem riziku od rodno zasnovanog nasilja i želele smo da budemo sigurne da će se i njihov glas jasno čuti u ovom istraživanju.

Svaka fokus grupa je imala isti tok i sadržala je tri celine.

- Uvod u trajanju od 10 minuta uključivao je upoznavanje, uvođenje u temu, uspostavljanje pravila i osnovnog tona u kojem će se razgovor odvijati.
- Fokus grupna diskusija u ukupnom trajanju od 65 minuta bila je podeljena na tri tematske celine:
  - život u zajednici čiji je cilj bio da opusti atmosferu i mapira odnose moći u porodici i zajednici;
  - iskustvo nasilja u porodici čiji je cilj bio da dokumentuje oblike nasilja koje učesnice prepoznaju i iskustva nasilja koje su preživele ili kojem su svedočile.
  - dostupnost usluga zaštite od nasilja nad ženama čiji je cilj bio da prikupi podatke o institucionalnim i vaninstitucionalnim vidovima podrške koju učesnice prepoznaju i kojoj su se obraćale.
- Zatvaranje i feedback u trajanju od 15 minuta uključivao je završna pitanja i komentare.

Podaci prikupljeni anketiranjem i fokus grupama su dokumentovani i statistički obrađeni univarijantnim kvantitativnim metodama i kvalitativnom analizom sadržaja.

2. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je obuhvatilo 180 punoletnih žena različitog uzrasta sa prebivalištem u Gradu Kruševcu iz gradske i ostalih sredina (selo, romsko naselje) i različitih sociodemografskih karakteristika.

2.1. Sociodemografske karakteristike učesnica istraživanja

Anketiranjem je primenjen upitnik na 150 žena iz ukupne populacije svih punoletnih žena koje imaju prebivalište u Gradu Kruševcu. Ciljna populacija je stratifikovana prema uzrastu, prebivalištu (gradska naselja – ostala naselja) i nepripadnosti / pripadnosti posebno osetljivoj grupi (žene s invaliditetom, Romkinje). Tri (3) upitnika je isključeno iz dalje analize jer, su žene nakon popunjavanja upitnika, odlučile da ne žele da učestvuju u istraživanju.

U fokus grupama je učestvovalo 30 žena iz posebno osetljivih grupa (žene sa sela, Romkinje koje žive u romskom naselju, žene iz zajednice gluvih koje imaju i druge vrste invaliditeta).

Tabela 1 – Osnovne karakteristike učesnica u istraživanju

		uzrasna grupa	anketirane žene			učesnice fokus grupa		
gradska sredina	neromkinje bez invaliditeta	18-30	7	50	66	0	0	15
		31-50	20			0		
		51-64	11			0		
		65+	12			0		
	žene s invaliditetom	18-30	3	14		1	6	
		31-50	1			1		
		51-64	3			2		
		65+	7			2		
	Romkinje	18-30	1	2		2	9	
		31-50	1			2		
		51-64	0			4		
		65+	0			1		
seoska sredina	neromkinje bez invaliditeta	18-30	10	56	81	0	8	15
		31-50	15			2		
		51-64	17			3		
		65+	14			3		
	žene s invaliditetom	18-30	5	22		0	6	
		31-50	4			2		
		51-64	7			3		
		65+	6			1		
	Romkinje	18-30	0	3		0	1	
		31-50	2			0		
		51-64	1			1		
		65+	0			0		

U Gradu Kruševcu prema popisu iz 2022. godine prebivalište ima 49.316 punoletnih žena od kojih 48,58% živi u gradskoj sredini i 51,42% živi u ostalim sredinama. **U uzorku je 45,76% žena iz gradske sredine i 54,24% iz seoske sredine.**

U Gradu Kruševcu, prema popisu iz 2022. godine, od 49.316 punoletnih žena, 13,83% spada u uzrasnu kategoriju od 18 do 29 godina; 29,89% u uzrasnu kategoriju od 30 do 49 godina; 24,51 u uzrasnu kategoriju od 50 do 64 godina; i 31,77% u uzrasnu kategoriju 65 i više godina.

Tabela 2 – Punoletne žene u uzorku po uzrasnim kategorijama

	18-29		30-49		50-64		65+	
	No	%	No	%	No	%	No	%
anketirane žene	26	17.69	43	29.25	39	26.53	39	26.53
učesnice fokus grupa	3	10.00	8	26.67	12	40.00	7	23.33

U uzorku je zastupljenost žena u uzrasnim kateogrijama nešto drugačija. Među anketiranim ženama je nešto veći procenat žena uzrasta od 18 do 29 godina, i manje žena starijih od 65 godina nego što je stanje na terenu. Dok su učesnice u fokus grupama najzastupljenije bile u uzrasnoj kategoriji od 40 do 64 godina (40%).

U zavisnosti od toga da li su žene sa sela ili grada varira zastupljenost u uzorku u uzrasnim kategorijama od 30 do 49 godina i od 50 do 64 godina. U uzorku je u uzrasnoj kategoriji od 30 do 49 godina više žena iz gradske sredine i manje iz seoske sredine nego u opštoj populaciji, dok je u uzrasnoj kategoriji od 50 do 64 godina manje žena iz gradske sredine i više iz seoske sredine nego u opštoj populaciji.

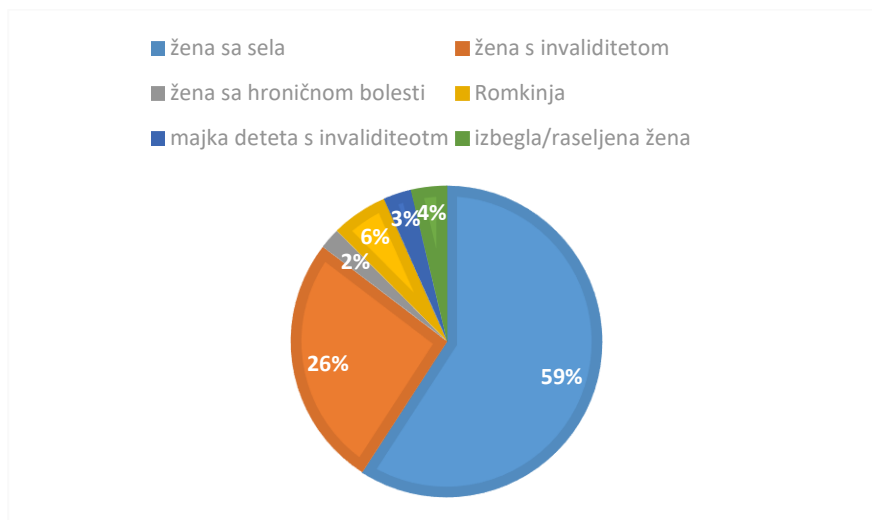
Tabela 3 –Procenat punoletnih žena u Gradu Kruševcu i uzorku anketiranih žena po uzrasnim kategorijama i prebivalištu /selo-grad/

	18-29	30-49	50-64	65+
gradska naselja Kruševac	13,73	31,98	24	30,28
gradska naselja uzorak	16,67	33,33	21,21	28,79
ostala naselja Kruševac	13,9	27,92	24,98	33,18
ostala naselja uzorak	18,52	25,93	30,86	24,69

Kada je reč o pripadnosti drugim osetljivim kategorijama, osim što su učesnice fokus grupa sve iz posebno osetljivih grupa (Romkinje, žene sa sela, žene s invaliditetom), takođe su i anketirane žene u značajnom procentu pripadaju posebno osetljivim grupama.

Samo se 35% anketiranih žena izjasnilo da ne pripada nijednoj posebno osetljivoj grupi. Među onima koje su se izjasnile da pripadaju nekoj posebno osetljivoj grupi, čak 42% spada u najmanje dve osetljive grupe, a pojedine i više. Među ženama učesnicama fokus grupa, 50% spada u više različitih osetljivih grupa.

Grafikon 1 – Pripadnost anketiranih žena posebno osetljivim kategorijama

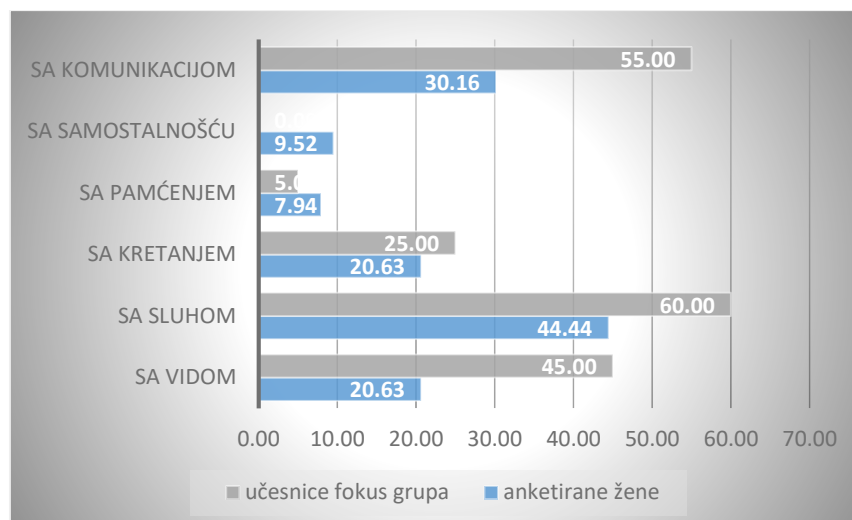

Iako je samo 35% žena koje ne pripadaju nijednoj posebno osetljivoj grupi, među anketiranim ženama 57.14% izjavljuje da nema nikakvih poteškoća u svakodnevnom funkcionisanju.

Među ženama koje su učestvovalе u fokus grupama taj procenat je nešto niži - 33.33% žena se izjasnilo da nema nikakvih poteškoća u svakodnevnom funkcionisanju.

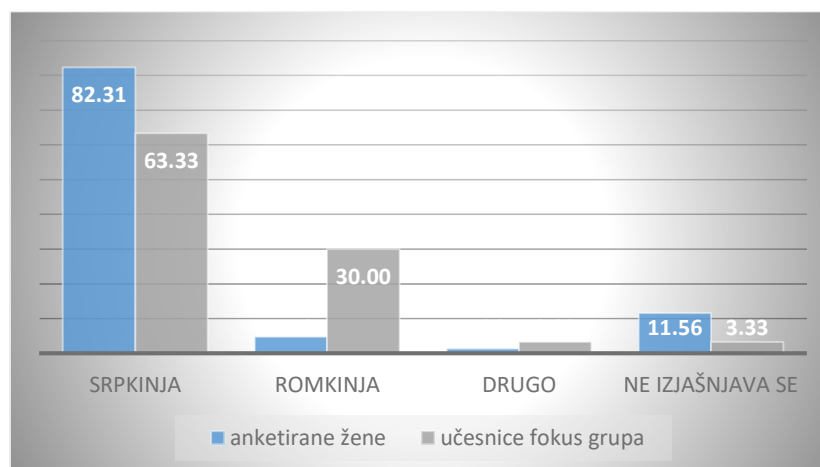
Učesnice istraživanja se u svakodnevnom funkcionisanja suočavaju sa različitim teškoćama. Najveći procenat i među anketiranim ženama i među učesnicama fokus grupe ima teškoća sa sluhom i komunikacijom, i zatim sa vidom i kretanjem.

Grafikon 2 – Procenat žena koje imaju poteškoće sa svakom navedenom poteškoćom

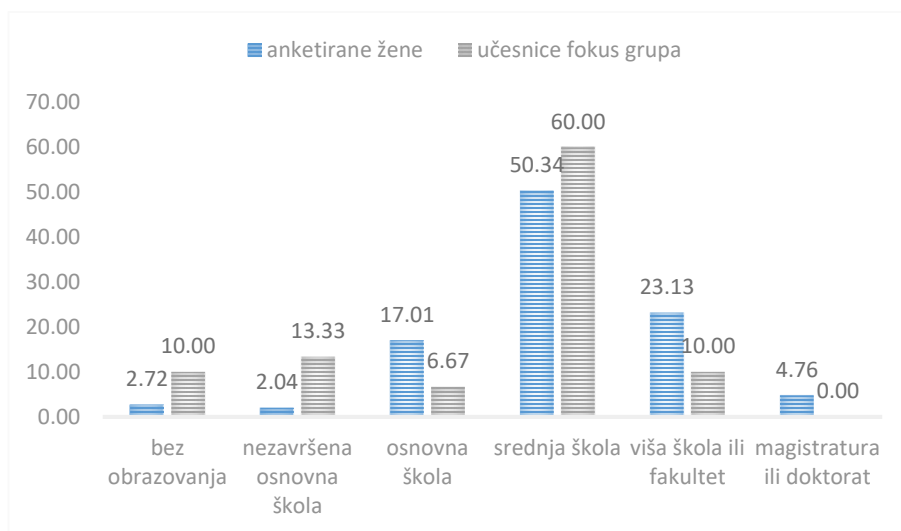
Učesnice istraživanja u najvećem procentu su Srпкиnje, s tim što je procenat Romkinja među učesnicama fokus grupa značajno veći nego među anketiranim ženama jer je jedna fokus grupa organizovana sa Romkinjama.

Grafikon 3- Nacionalna pripadnost učesnica istraživanja

Učesnice istraživanja u najvećem procentu imaju završenu osnovnu školu, s tim što je među anketiranim ženama veći procenat žena sa završenom višom školom i osnovnom školom, a među ženama iz osetljivih grupa koje su učestvovalе u fokus grupama, veći je procenat žena sa nezavršenom osnovnom školom i bez obrazovanja. Ovo je očekivani podatak koji govori da je ženama iz osetljivih grupa manje dostupno obrazovanje u poređenju sa ženama iz opšte populacije.

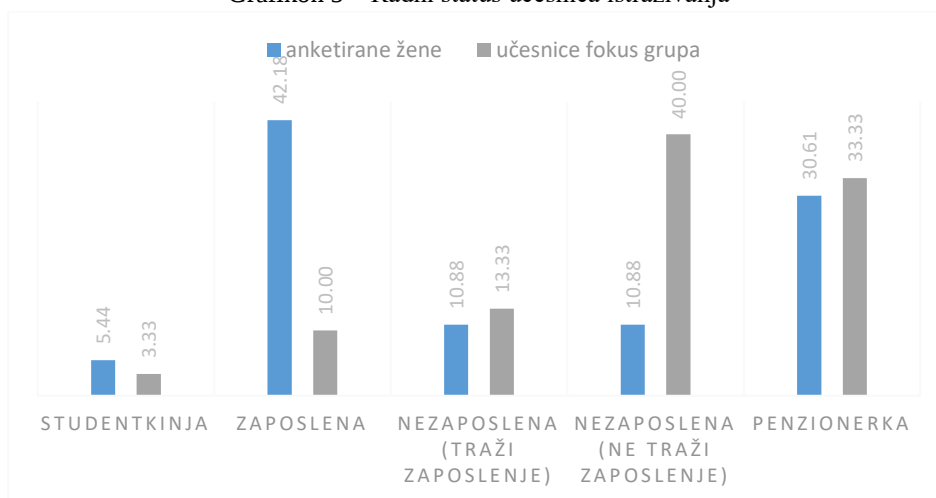
Grafikon 4 – Obrazovni status učesnica istraživanja

Slično je i kada govorimo o radnom statusu i prihodima koje sama žena ostvaruje.

Među anketiranim ženama najviše je zaposlenih i penzionisanih žena, a među učesnicama fokus grupa iz osjetljivih grupa nezaposlenih žena (koje ne traže zaposlenje) i žena u penziji (najčešće invalidskoj).

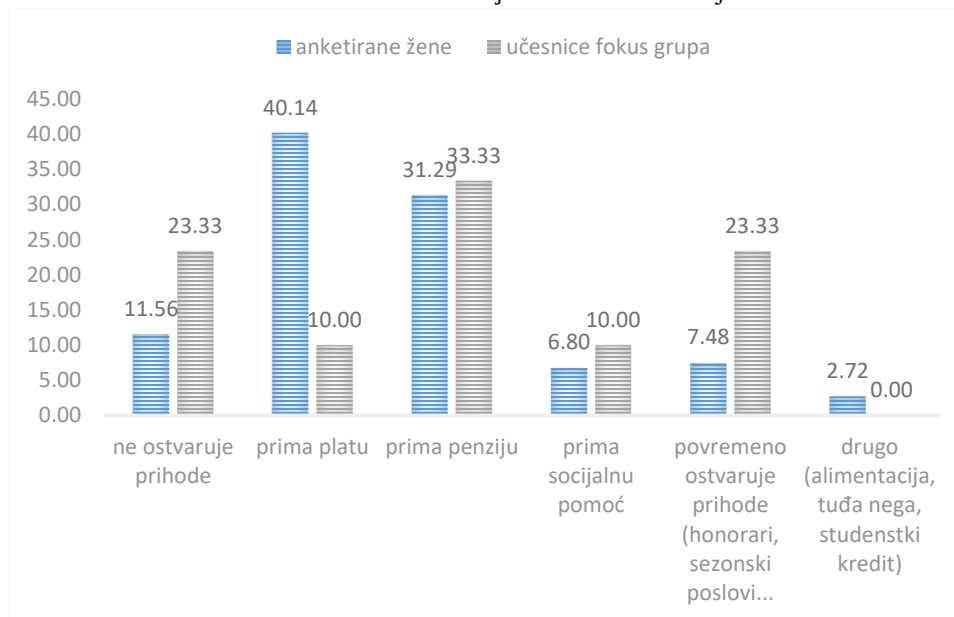
Grafikon 5 – Radni status učesnica istraživanja

Među anketiranim ženama 73,47 % ostvaruju prihode (iz radnog odnosa ili penzije), dok je taj procenat kod žena iz osjetljivih grupa koje su učestvovala u fokus grupama 43,33. Takođe, među anketiranim ženama koje primaju penziju ili platu 18% povremeno ostvaruje i zaradu od privremenih poslova, dok je među ženama iz osjetljivih grupa koje primaju penziju ili platu, 30%, onih koje povremeno ostvaruju prihode od privremenih poslova, što se može tumačiti da su prihodi većeg broja žena iz osjetljivih grupa nego iz opšte populacije manji, te su u većem procentu prinuđene da rade dodatne poslove.

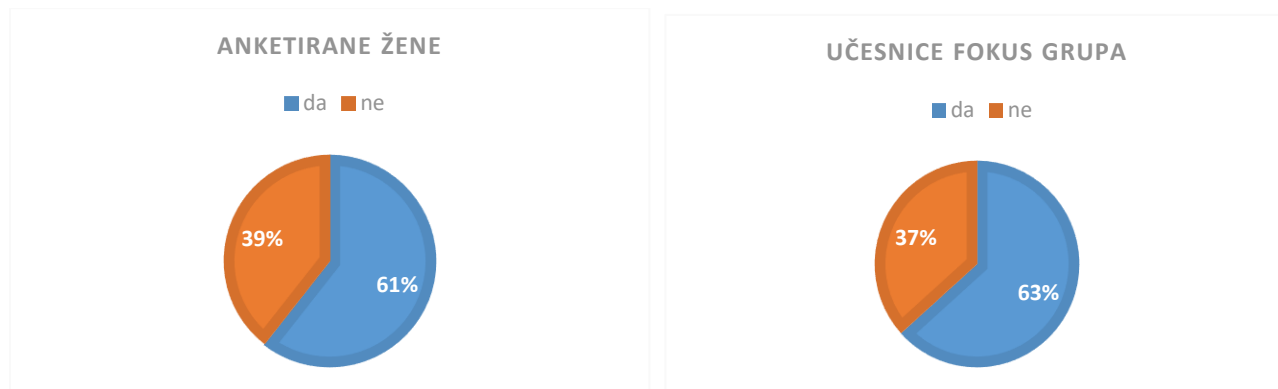
Pored toga, možemo reći da je u podacima vidljivo da žene iz osetljivih grupa spadaju u teže zapošljivu kategoriju jer je procenat žena koje ne ostvaruju prihode među ženama iz osetljivih grupa približno duplo veći (23,33 %) nego među anketiranim ženama (11.56 %) koje u ovom istraživanju reprezentuju opštu populaciju žena u Gradu Kruševcu.

Grafikon 6 – Prihodi koje sama žena ostvaruje

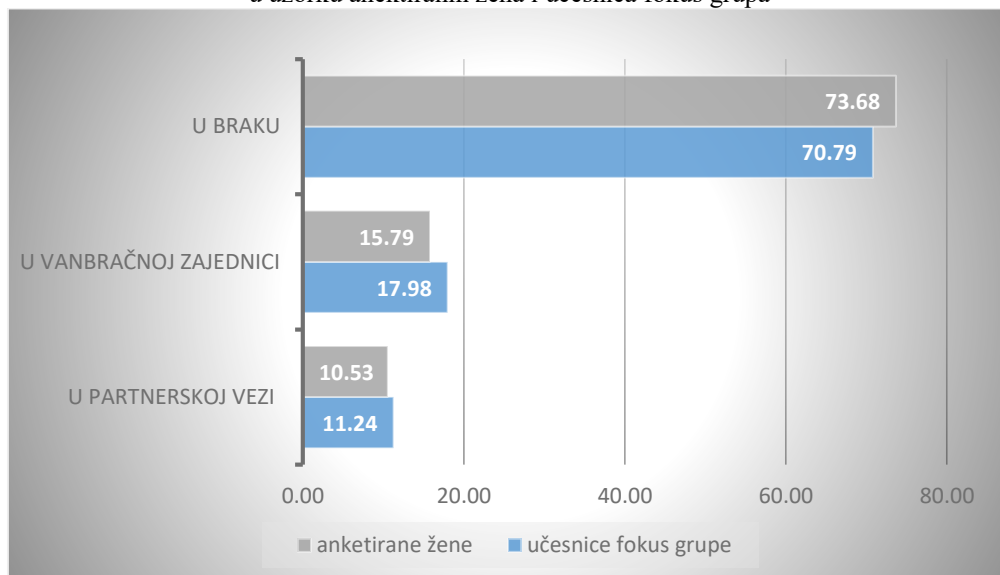
Učesnice u istraživanju, kako anketirane žene, tako i učesnice fokus grupa, u najvećem procentu (iznad 60%) su u partnerskom odnosu.

Grafikon 7 – U kom procentu učesnice istraživanja jesu i nisu u partnerskom odnosu

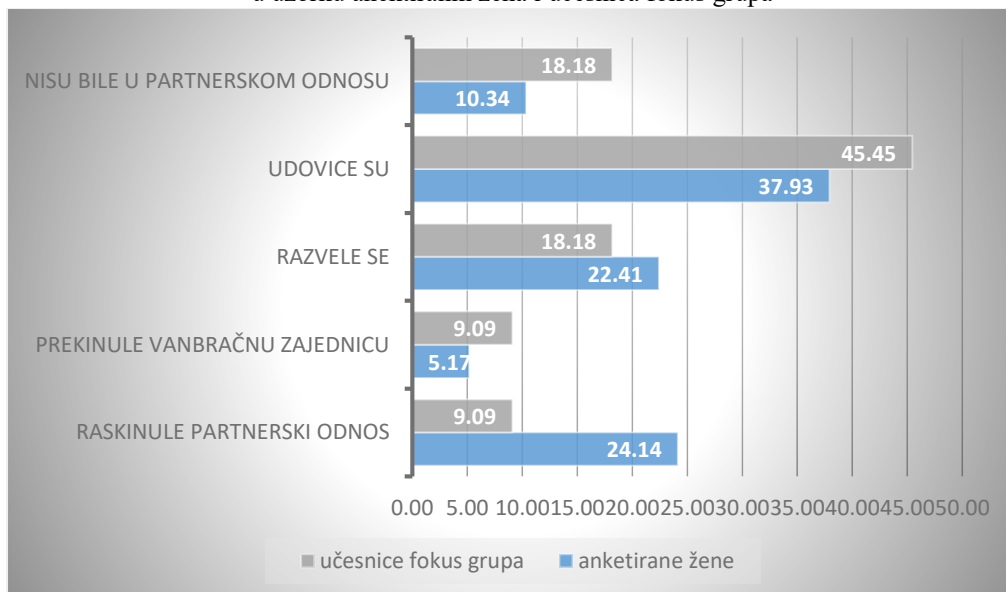
Žene koje su u partnerskom odnosu, i u uzorku anketiranih žena i u uzorku žena koje su učestvovalе u fokus grupama, su u najvećem procentu u bračnom odnosu (iznad 70 %), zatim u vanbračnoj zajednici (između 16 i 18 procenata) i u partnerskoj vezi (10-11%).

Grafikon 8 – Vrsta partnerskog odnosa i zastupljenost svakog u uzorku anektiranih žena i učesnica fokus grupa

Žene koje nisu u partnerskom odnosu su, i među anketiranim ženama i među učesnicama fokus grupa, u najvećem procentu udovice. Među anketiranim ženama je zatim najviše žena koje su raskinule partnerski odnos i razvele se, a među učesnicama fokus grupa onih koje su se razvele i koje nisu nikad bile u partnerskom odnosu.

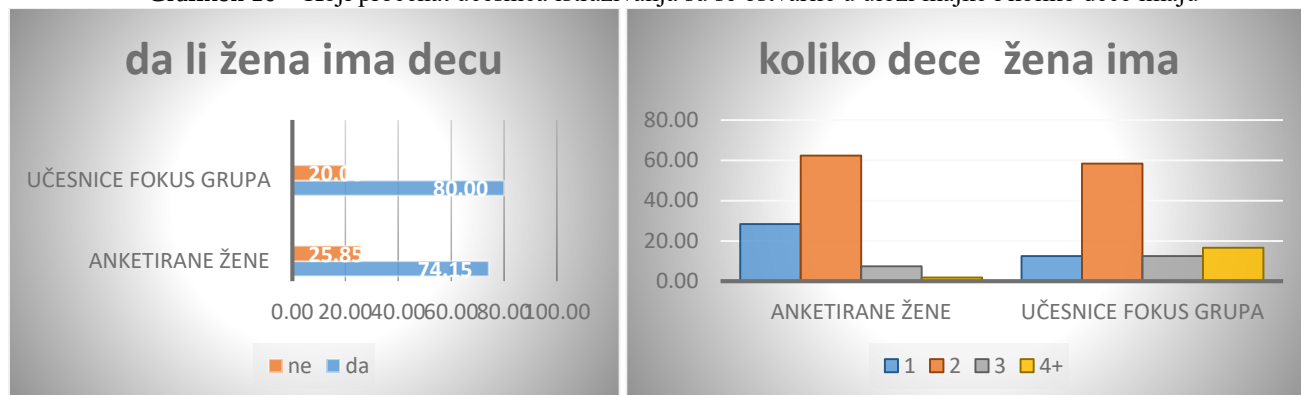
Grafikon 9 – Razlog zašto žena nije u partnerskom odnosu i zastupljenost svakog razloga u uzorku anektiranih žena i učesnica fokus grupa

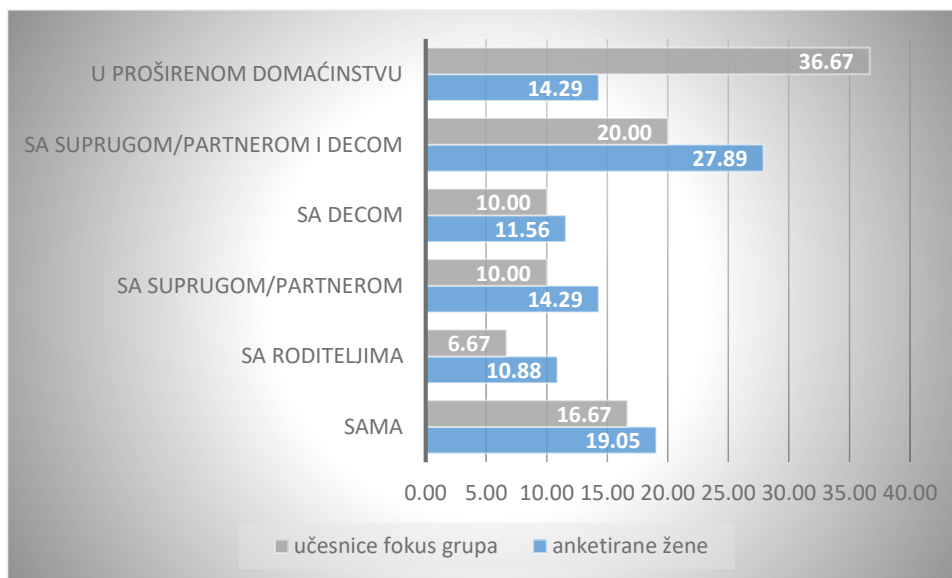
Učesnice istraživanja u najvećem procentu imaju decu. Čak 80% žena koje su učestvovalе u fokus grupama i 74,15 % anketiranih žena imaju decu i to u najvećem procentu dvoje dece. Sledeća najzastupljenija grupa po broju dece među anketiranim ženama su one sa jednim detetom, a među učesnicama fokus grupa sa četiri i više dece. Značajnoj je manji procenat žena, i među anketiranim

(22,49%) i među učesnicama fokus grupa (20,83%), čija su deca u trenutku istraživanja maloletna, a mnogo veći procenat žena čija su deca punoletna.

Grafikon 10 – Koji procenat učesnica istraživanja su se ostvarile u ulozi majke i koliko dece imaju

Grafikon 11- Zastupljenost anketiranih žena i učesnica fokus grupa u različitim oblicima zajednica u kojima žive

Anketirane žene u najvećem procentu žive sa suprugom/partnerom i decom (27,89%), a žene koje su učestvovalе u fokus grupama, u najvećem procentu žive u proširenom domaćinstvu (36,67%). Anketirane žene, zatim, u najvećem procentu žive same (19,05%), zatim sa suprugom/partnerom (14,29%) i u proširenom domaćinstvu (14,29%). Učesnice fokus grupa, nakon proširenog domaćinstva, u najvećem procentu žive sa suprugom/partnerom i decom (20%) i zatim same (16,67%).

2.2. Stavovi učesnica istraživanja o rodno zasnovanom nasilju

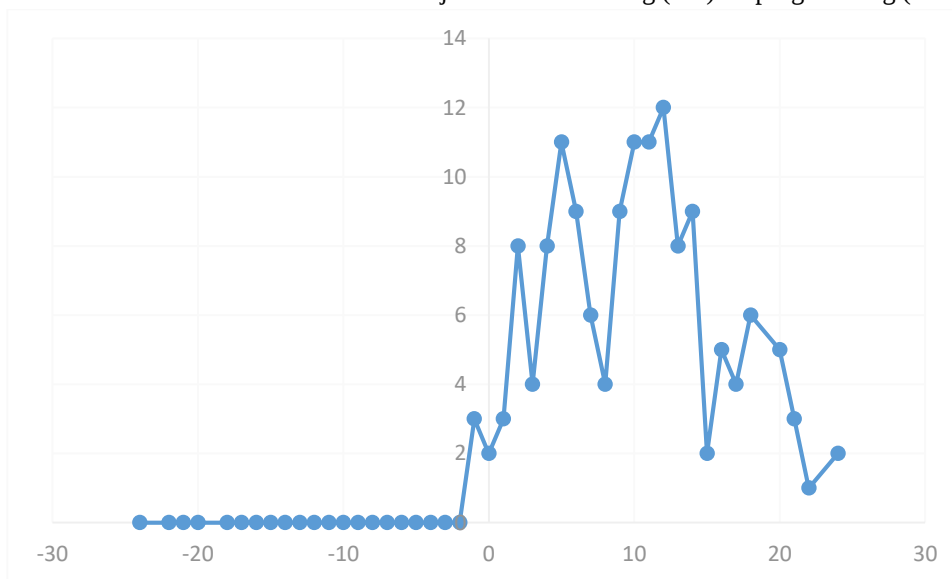
Stavovi o rodno zasnovanom nasilju oblikuju način na koji žena posmatra i reaguje na rodno zasnovano nasilje, te smo pretpostavili da u meri u kojoj pojedinka veruje u mitove o nasilju nad ženama i patrijarhalna uverenja o mestu žene u porodici možemo proceniti gde se žena nalazi na skali od

tradicionalnog stava o rodno zasnovanom nasilju zasićenog mitovima i stereotipima, do progresivnog stava o rodno zasnovanom nasilju zasnovanog na ljudskim pravima.

Anketirane žene su na petostepenoj skali Likertovog tipa (potpuno se slažem, slažem se, neodlučna sam, ne slažem se, uopšte se ne slažem) označile stepen koji najbolje opisuje njihovo slaganje, odnosno neslaganja sa svakom od dvanaest tvrdnji koje izražavaju različite mitove i stereotipe o rodno zasnovanom nasilju.

Zbirni rezultati pokazuju da anketirane žene kao grupa pokazuju jasno pomeren rezultat ka progresivnom stavu o rodno zasnovanom nasilju, odnosno ukupan rezultat skoro svih žena (samo je tri žene sa rezultatom -1 i dve sa rezultatom 0) na ovoj grupi pitanja je u plusu i ima približno normalnu raspodelu na skali od -3 do +24 (dve žene su imale maksimalan rezultat od 24).

Grafikon 12 – Zbirni rezultati anketiranih žena
na skali stava o rodno zasnovanom nasilju od tradicionalnog (-24) do progresivnog (+24)

Ovakav zbirni rezultat znači da bismo, generalno govoreći, mogli reći da anketirane žene kao grupa imaju umereno progresivan stav, razumeju rodno zasnovano nasilje kao pitanje ljudskih prava, samo što su u većoj ili manjoj meri sigurne u svoje stanovište, i više ili manje kolebljive u odnosu na pojedine sadržaje koji su uključeni u to stanovište.

Ako pogledamo pojedinačne rezultate za svaku tvrdnju (vidi Tabelu 4 na sledećoj stranici), vidimo da se anketirane žene najmanje kolebaju po pitanju istinitosti četiri tvrdnje prema sledećem rangui od manjeg ka većem kolebanju: *Nasilje u porodici je krivično delo*; *Nasilje u porodici se može dogoditi svakoj ženi*; *Nasilje nad ženama je kršenje ljudskih prava, neovisno da li je unutar porodice ili u javnom prostoru*; *Svaki prisilan seksualni odnos predstavlja silovanje, neovisno da li je žrtva udata za počinioca ili ne*.

Većina anketiranih žena je uverenja da je nasilje u porodici krivično delo, da se može dogoditi svakoj ženi, da se radi o kršenju ljudskih prava i da je svaki prisilan seksualni odnos silovanje.

Uverenje u istinitost je manja, ali još uvek većinska, kada je reč o sledećim tvrdnjama: *Nasilje u partnerskim odnosima u najvećem procentu doživljavaju žene i devojčice; Samo se fizičko nasilje (šamaranje, grizenje, udaranje, šutiranje....) smatra nasiljem u porodici; Žena će pre doživeti nasilje od nepoznate osobe, nego od osobe koja joj je bliska; Nasilje u porodici doživljava samo određeni tip žena.* Najveće kolebanje, odnosno najmanja sigurnost da su tvrdnje istinite, anketirane žene izkazuju po pitanju sledećih tvrdnji: *Nasilnici su psihički oboleli i oni koji zloupotrebljavaju alkohola i/ili droge; Žene koje doživljavaju partnersko nasilje uvek mogu da napuste nasilne partnere ako to zaista žele; Nasilje je sastavni deo svakog partnerskog odnosa; Potrebno je da žene tolerišu nasilje kako bi porodica ostala na okupu.*

Tabela 4 – Ostvaren broj bodovan anketiranih žena na projektovanoj skali od tradicionalnog do progresivnog stava o rodno zasnovanom nasilju za svaku pojedinačnu tvrdnju

tvrdnja	Broj bodova				
	2	1	0	-1	-2
Nasilje u porodici je krivično delo.	100	39	8	0	0
Nasilje u porodici se može dogoditi svakoj ženi.	92	46	6	2	1
Žene koje doživljavaju partnersko nasilje uvek mogu da napuste nasilne partnere ako to zaista žele.	8	36	21	45	37
Nasilje je sastavni deo svakog partnerskog odnosa.	43	59	16	12	17
Nasilje u partnerskim odnosima u najvećem procentu doživljavaju žene i devojčice.	40	84	6	11	2
Nasilje u porodici doživljava samo određeni tip žena.	30	71	13	17	16
Samo se fizičko nasilje (šamaranje, grizenje, udaranje, šutiranje....) smatra nasiljem u porodici.	33	83	9	10	12
Nasilnici su psihički oboleli i oni koji zloupotrebljavaju alkohola i/ili droge.	13	40	15	45	34
Potrebno je da žene tolerišu nasilje kako bi porodica ostala na okupu.	46	65	18	18	0
Nasilje nad ženama je kršenje ljudskih prava, neovisno da li je unutar porodice ili u javnom prostoru.	85	53	7	1	1
Svaki prisilan seksualni odnos predstavlja silovanje, neovisno da li je žrtva udata za počinioca ili ne.	70	49	21	5	2
Žena će pre doživeti nasilje od nepoznate osobe, nego od osobe koja joj je bliska.	18	72	28	23	6

Na osnovu inputa žene iz osetljivih grupa u fokus grupama zaključujemo da i one dele slične stavove o rodno zasnovanom nasilju kao i anketirane žene.

Na primer, iz opisa različitih oblika nasilja koje je iznela jedna Romkinja, jasno je da ume da prepozna sve oblike nasilja i da je uverenja da je život bez nasilja ljudsko pravo svake žene: *Fizičko nasilje, to je kad bije, udara, šutira, ne daj bože uzima oštre predmete. Ekonomsko nasilje je kad ti uskrati novac ili ti na primer ostavi za ručak 500 dinara, ti moraš za to da skuvaš ručak i još ti traži račun, ili, ti radiš uzme ti pare, on popije, ide u kladionicu ima devojku koju finansira. Psihičko nasilje je ono kad ti kaže: ti si glupa, ne znaš ništa, vređa te, ponižava, kako izgledaš, tvoja familija je ovakva, pa ti kaže pogrdne, ružne reči. Seksualno nasilje, to je ono što je rekla tetka, imala sam 15 abortusa jer sam silom zatrudnela, to*

je silovanje. Mnoge devojke mlade kada udaju roditelji prvi put vide tog muža, maltene ga i ne znaju, to je isto vrsta silovanja. I sve više se javlja elektronsko nasilje, društvene mreže, Instagram, Fejsbuk, to je internet nasilje, elektronsko. I vršnjačko nasilje, ovo što je mala pomenula, što deca govore: - Ciganka si.

Takođe, i među ženama učesnicama fokus grupa, kao i kod anketiranih žena, postoje one koje veruju u istinitost tvrdnji: *Nasilnici su psihički oboleli i oni koji zloupotrebljavaju alkohola i/ili droge; i Potrebno je da žene tolerišu nasilje kako bi porodica ostala na okupu.*

Na primer učesnica fokus grupe sa seoskim ženama izjavljuje: *Moj bivši muž nije bio alkoholičar, nije bio narkoman, nije bio kockar, ali je postavljao prislušivače jer je mislio da ga varam.* Druga pak, govoreći o seksualnom nasilju kaže: *Često pristajemo protiv volje kada muž traži da ima odnos jer tako kupujemo mir.*

Budući da grupa anketiranih žena pokazuje jasno pomenen rezultat ka progresivnom stavu o rodno zasnovanom nasilju, očekivano je da će u značajnom procentu poznavati zakone i pružaoce usluga zaštite od nasilja, što nalazi istraživanja i potvrđuju.

Približno tri četvrtine anketiranih žena (75,71%) izjavljuje da im je poznato da u Kruševcu postoje udruženja građana kojima se mogu obratiti za pomoć u slučaju da su same ili neko iz njihovog okruženja izložene nasilju. Među njima, 78,37% zna za *Udruženje žena Peščanik*, 4,5% navodi i po jedno drugo udruženje (*Savetovalište za mlade, Romani cikna*), 0,9 % žena zna za *Centar za devojke*, a 15,31% ne zna ili ne može da se seti naziva udruženja, ali zna da postoje.

Čak 84,35% anketiranih žena izjavljuje da im je poznato da u našoj zemlji postoje zakoni kojima se štite žrtve nasilja u porodici i kažnjavaju počinioci nasilja, i 61,9% izjavljuje da zna da u našoj zemlji postoje zakonske mere prema kojima počinitelj nasilja može biti iseljen iz stana/kuće čak i ako je on vlasnik ili zakupac nepokretnosti.

Međutim, približno polovina (45,97 %) ne navodi koji su to zakoni kojima se štite žrtve nasilja u porodici, značajan procenat (29,84 %) navodi netačan naziv ili naziv neke mere (*Zakon o zaštiti članova porodice od nasilja, Isterivanje muža iz kuće, Primena zabrane prilaska, Zabrana prilaska od 48 sati, Borba protiv nasilja u porodici* i sl), i približno jedna četvrtina (24,19%) navodi precizno nazive zakona.

2.3. Iskustvo žena sa porodičnim nasiljem i službama zaštite

2.3.a. Porodično nasilje od strane članova porodice koje su doživele učesnice istraživanja

Anketirane žene u visokom procentu izjavljuju da su doživljavale porodično nasilje od članova porodice tokom svog odrastanja i života u primarnoj i/ili u sekundarnoj porodici. Nešto više od jedne četvrtine anketiranih žena (27,89%) se izjasnilo da nije doživelo nijedan oblik nasilja od članova porodice. Ostale su doživele bar jedan oblik nasilja bar jednom u životu, a najčešće različite oblike nasilja više puta godišnje. U proseku je približno trećina anketiranih žena (32,88%) od članova svojih primarnih i sekundarnih porodica doživela psihičko nasilje, približno isti procenat (30,61%) ekonomsko nasilje, 18% seksualno, i 14,40% fizičko nasilje.

Najveći broj anketiranih žena doživele su od članova porodice blaže oblike psihičkog nasilja:

- kritike ili upućivanje uvredljivih, ponižavajućih i pogrdnih primedbi i poruka - 72,11%;
- ismevanje i grube šale na račun žene i podrivanje njenih odluka i mišljenja - 63,95%;

- vređanje, nazivanje pogrdnim imenima - 59.86%;
- zanemarivanje potreba, ostavljanje bez potrebne podrške - 52.38%;
- kontrolisanje kretanja, praćenje i sačekivanje i telefonsko proveravanje - 38.78%.

Druge oblike nasilja doživele su u manjem procentu. Kada je reč o ekonomskom nasilju najviše anketiranih žena 37.41% su rekle da su doživele ograničavanje ili uskraćivanje raspolaganja novcem. Kada je reč o fizičkom nasilju najviše anketiranih žena 34,01% su rekle da su doživele blaže oblike fizičkog nasilja - lakše udaranje, šamaranje, ćuškanje, odgurivanje. Među anketiranim ženama najmanje je iskustava seksualnog nasilja od članova porodice. Upućivanje neželjenih komentara seksualne prirode doživelo je 9.52% anketiranih žena, a zahtevanje seksa ili primoravanje na neželjene seksualne aktivnosti 8.84%, dok su druge vrste seksualnog nasilja doživljavale u još manjem procentu.

Navedene oblike nasilja od članova porodice žene su doživljavale najčešće (53.92%) od strane muškog srodnika, zatim, u takođe visokom procentu (43.63%), od ženskog srodnika, i u neznatnom procentu od bliske muške osobe sa kojom nisu u srodstvu (1.47%), odnosno bliskom ženskom osobom sa kojom nisu u srodstvu (0.98%).

Grafikon 13 – Zastupljenost nasilnika po polu i srodstvu

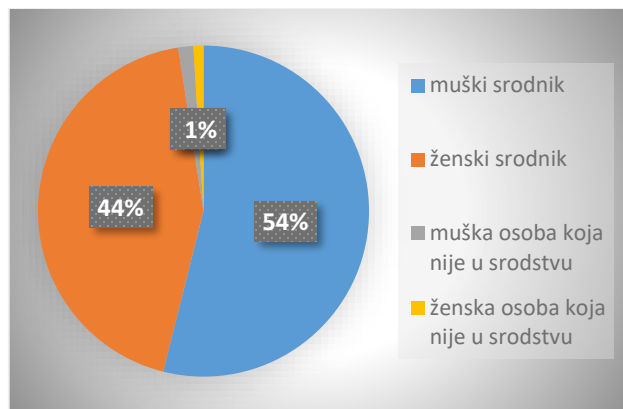

Tabela 5 – Ko su srodnici koji vrše nasilje nad ženom

muški srodnik	%	ženski srodnik	%
otac	49.09	majka	43.82
svekar	18.18	svekrva	33.71
brat	18.18	sestra	7.87
bivši partner/suprug	8.18	zaova	4.49
deda	1.82	tetka	2.25
dever	1.82	baba	2.25
sin	1.82	ćerka	1.12
očuh	0.91	snaha	1.12
		strina	1.12
		bratanica	1.12
		jetrva	1.12

Među muškim srodnicima, najčešće je porodično nasilje nad ženom vršio otac, skoro u polovini (49,09%) svih slučajeva nasilja nad ženom od strane muških srodnika. Među ženskim srodnicima, najčešće su porodično nasilje nad ženom vršile majke (43,82%) i svekrve (33,71%).

Pretpostavka je da su anketirane žene, posebno starije, koje nisu doživljavale nasilje od drugih članova porodice nego samo od roditelja, u mnogo većem procentu doživljavale nasilje od roditelja nego što to podaci pokazuju, jer su, kako su se same u otvorenim pitanjima izjasnile, verovala da je to uobičajena roditeljska briga i zaštita, a ne nasilje: *Nasilje koje sam doživljavala od roditelja kao dete u tom periodu nisam osećala kao nasilje već kao pravednu kaznu za svoju neposlušnost; Vaspitana sam da ćutim i kada me kritikuju i kada me tuku; Kada je bilo nasilja žene nisu smele da govore o tome zbog sramote i iz straha; Moje odrastanje je bilo u patrijarhalnoj porodici gde su mnoge stvari bile „dozvoljene“, normalne i sastavni deo vaspitanja.*

Žene iz osetljivih grupa koje su učestvovalе u fokus grupama, skoro uopšte nisu govorile o nasilju koje su doživеле od članova porodice u primarnim i sekundarnim porodicama. Samo je jedna učesnica fokus grupe sa Romkinjama indirektno rekla da doživljava nasilja od svoje dece: *ako ste nešto drugačiji, deca vas maltretiraju, kažu, to nije dobro za tebe.*

2.3.b. Porodično nasilje kome su svedočile učesnice istraživanja u svom okruženju

Nešto više od polovine anketiranih žena (53,74%) je izjavilo da su u svom okruženja svedočile nasilju koje je doživela neka njima bliska ženska osoba. Najčešće (58.72%) su svedočile o fizičkom nasilju, i to vrlo često onom sa ozbiljnim posledicama (*fizički je zlostavljao, fizički je napao/tukao/šibao kaišem, vukao je, čupao za kosu, vezivao, izbo nožem, šamarao, pravio joj opekotine, dobijala je batine stalno, šutirao je, gurnuo je tako da je polomila ruku*). Često (33,94%) su svedočile i o različitim pojavnim oblicima psihičkog nasilja (*nazivao pogrdnim imenima, ktirikovao, vređao, ismevao, psovao, omalovažavao, verbalno i psihički uznemiravao, otimao užinu, maltretirali, zanemarivali, nisu joj pružili medicinsku pomoć, branili su joj da se druži/ da izlazi, zatvarao u šupu/podrum, kontrolisali, zatvarao u podrum, telefonski proveravali*). U manjem procentu svedočile su i seksualnom nasilju (2,75%), ekonomskom nasilju (2.75%) i prinudnoj udaji (1.83%).

Najčešće su govorile o nasilju nad svojim drugaricama/prijateljicama (54,43%), ali i o nasilju nad svojim komšinicama (16.46%), sestrama (10.13%). Pojedine su pak govorile o nasilju nad tetkom, braćom i sestrama, majkom, svekrvom, bratovljevom devojkom, klijentkinjom, rođakom i koleginicom. Žene iz njihovog okruženja su nasilje u najvećem broju slučajeva doživеле od bliskih muških osoba (65,98%), bliskih ženski osoba (20.62%) i roditelja (13.40%). Kada su govorile o nasilju koje su izvršili muške bliske osobe, u najvećem broju slučajeva su to bili suprug/partner/dečko (53,13%), otac (23,44%), starija braća (10,94%), svekar (4.69%), i u pojedinačnim slučajevima dever, očuh, pastorak, kolega, momci u gradu. Kada su govorile o nasilju koje su izvršili bliske ženske osobe, u najvećem broju slučajeva su to bile majka (60%), svekrva (15%), baba (15.00), strina (5%) i sestra (5%).

I među učesnicama fokus grupa, žene su govorile o nasilje nad ženama iz svog okruženja kom su svedočile.

U grupi seoskih žena, jedna je pomenula da seoske žene osim od supruga, doživljavaju nasilje od svekrve, ali nije dalje obrazlagala. Jedna učesnica fokus grupe sa ženama s invaliditetom je govorila o nasilju roditelja nad gluvom decom: *čujući roditelji maltretiraju gluvu decu mnogo, ponižavaju ih, ne daju im da koriste znakovni jezik i ne daju im da putuju.*

Učesnice fokus grupa više su govorile o partnerskom nasilju kom su svedočile u svom okruženju:

Ja imama drugaricu koja kad je došla kod muža, kuća je bila početa i ona je to polako sa njim sređivala. Međutim, on je počeo da je maltretira i ona ga prijavi. Oni ga odvedu i posle toga kao 'oće da se razvede, neće da se razvede, jer ako se razvede njoj ne pripada ništa, nema dana radnog staža, a on je sve vreme moli da ostane i tako 40 godina. Ona ostane. Jednom se posvađaju, on je udari čašom po glavi, ode kod lekara stave joj kopču i ona izađe iz te kuće bez ičega.

Ja sam imala prijateljicu kojoj je muž pretio, ja sam joj rekla da ga prijavi. Ona je pozvala policiju, a taj njen mi ni dan danas to nije zaboravio.

Ona radi, uzme joj pare ili prokocka ili popije. Treba da se otvaraju bolnice da se leče ta deca zbog kladionice.

Žene iz osetljivih grupa koje su učestvovala u fokus grupama govorile su i o nekim oblicima nasilja koje su uobičajene u zajednici kojoj pripadaju.

Na primer, učesnica fokus grupe sa seoskim ženama govoreći o ekonomskom nasilju kaže: *nasilja ima više na selu, zato što posao koji žene rade po ceo dan se ne plaća, i dok ona brine o svinji, muž je izvede na pijacu i proda i pare od svinje ne da u kuću. Ima i onih koji se dogovore, ali manje.*

I Romkinje učesnice fokus grupe govorile su o oblicima nasilja specifičnim za njihovu zajednicu. Više njih su pominjale rane brakove: *žene, devojke koje se rano udaju, to je najgore moguće nasilje; rano se udaju, pa ih posle muževi maltretiraju, nemaju novac, pa dolaze deca.* Takođe su govorile i da je porodično nasilje rasprostranjeno u romskoj zajednici: *u svakom narodu bez obzira da li je Srпкиnja ili Ciganka, svaka žena doživljava nasilje, ali Romkinje su više omalovažavane, više trpe nasilje, vređanje i trpe svašta; ponižavaju ih, biju ih, maltretiraju.* A pojedine učesnice su govorile o vršnjačkom nasilju koje je ranije bilo mnogo rasprostranjenije nego sada: *u školi ti govore ti si Ciganka, beži od nas ne možeš da se družiš sa nama, a kad se vrate kući još dobiju batine.*

Učesnice fokus grupa sa ženama s invaliditetom govorile su o rasprostranjenom psihičkom nasilju od strane čujućih: *gluve žene vređaju govoreći im da su mutave, da ne čuju dobro, da su nesposobne; na ulici kada vide da pričamo na znakovnom jeziku oni nas vređaju, govoreći da mlataramo rukama.*

2.3.c. Porodično nasilje koje su učesnice istraživanja doživele od bivših i sadašnjih partnera

Nešto manje od polovine anketiranih žena (42,18%) se izjasnilo da nije doživelo nasilje od svojih bivših ili sadašnjih partnera. Ostale su doživele bar jedan oblik nasilja bar jednom u životu, a najčešće različite oblike nasilja više puta godišnje, pojedine i učestalije. U proseku je nešto manje od trećina anketiranih žena (27,98%) od svojih bivših i sadašnjih partnera doživela psihičko nasilje, približno isti procenat (27,21%) ekonomsko nasilje, 18,03% seksualno, i 13,49% fizičko nasilje.

Najveći broj anketiranih žena doživele su od svojih sadašnjih i bivših partnera blaže oblike psihičkog nasilja:

- kritike ili upućivanje uvredljivih, ponižavajućih i pogrdnih primedbi i poruka – 57,82%;
- ismevanje i grube šale na njihov račun i podrivanje njenih odluka i mišljenja – 56,46%;
- zanemarivanje potreba, ostavljanje bez potrebne podrške – 49,66%;
- vređanje, nazivanje pogrdnim imenima – 46,94%;
- pretnje da će ih fizički povrediti – 35,37%;
- kontrolisanje kretanja, praćenje i sačekivanje i telefonsko proveravanje – 31,97%.

Druge oblike nasilja doživele su u manjem procentu. Kada je reč o ekonomskom nasilju najviše anketiranih žena 30,61% je svedočilo da su doživele ograničavanje ili uskraćivanje raspolaganja novcem. Kada je reč o fizičkom nasilju najviše anketiranih žena 29,25% su doživele blaže oblike fizičkog nasilja - lakše udaranje, šamaranje, ćuškanje, odgurivanje. A kada je reč o seksualnom nasilju, najviše anketiranih žena su rekle da su doživele zahtevanje seksa ili primoravanje na neželjene seksualne aktivnosti.

Pretpostavka je da su anketirane žene, posebno starije i one koje su sada u drugom braku ili partnerskom odnosu, u mnogo većem procentu doživljavale nasilje, posebno neke oblike nasilja, nego što to kvantitativni rezultati pokazuju, jer su se same u otvorenim pitanjima izjašnavale da su se u upitniku referisale na sadašnji odnos, da nisu govorile o ranijim vremenima, ili o prethodnim odnosima u kojima su nasilje doživljavale: *Moj muž i sada ima ispade ljubomore i voli da popije, ali ga je sada ne doživljam ozbiljno pošto je deda, ranije sam ga se više plašila, sada su nam i deca odrasla, sin i ćerka i oni su me uzeli u zaštitu; Imala sam mnogo težak život, a tada je bilo sramota da se nekom požališ; Drugačiji je život žene na selu, bez obzira da li radi, obaveze su ogromne i mora mnogo toga da se pretrpi; Kamo sreće da sam ga napustila odmah a ne posle petnaest godina, ali drugačije smo vaspitavane; Žena mora da bude poslušna, da sluša muža, svekra, svekrvu, da ne pravi smicalice, jer je to sramota za porodicu; Žena mora da legne sa mužem jer se on posle ljuti i mora da ga trpi zbog dece; Ne smatra se da je silovanje ako budeš prisiljena na seksualne odnose, jer moraš kad god to muž zahteva.*

Žene iz osetljivih grupa koje su učestvovalе u fokus grupama podelile su neka svoja iskustva različitih oblika nasilja od strane sadašnjeg ili bivšeg supruga/partnera.

Seoske žene podelile su sledeća svoja iskustva:

Ja sam preživela psihičko nasilje i jako sam se teško isčupala iz toga. Najgore je što žrtve nasilja. postanu zavisne od tog istog nasilja i teško prepoznaje sebe kao žrtvu i ne traži pomoć;

Moj bivši muž ... je postavljao prislušivače jer je mislio da ga varam;

Ostavi mi malo para, pa mi traži račun;

Posle razvoda moj muž nije želeo da plaća alimentaciju. Morala sam pet godina da se sudim sa njim za alimentaciju, i to vreme sam morala potpuno sama da brinem o deci, on ni dinar nije davao. A i kada sam dobila, to je bila simbolična suma od 2.500 dinara, nije bilo ni za osnovne stvari.

Romkinje su podelile neka svoja iskustva ozbiljnog dugogodišnjeg fizičkog nasilja, ali i druge oblike nasilja koje su doživljavale od svojih partnera:

Muž je bio alkoholičar, najgori čovek, znao je i da me bije i da me maltretira. Voleo je drugu ženu, napravio joj dete koje je starije od moje ćerke 52 dana. Ja sam bila trudna kad je on mene varao. Trideset godina je on mene maltretirao kao zadnju kučku. E sad se sve preokrenulo, sad ja njega maltretiram! 51 godinu smo zajedno i tih godinu, godinu i po dok je doveo tu ženu, stvorio to dete, ja... samo što nije valjak preko mene prešao. Ja sam tad bila mnogo mlada, 20-21 godinu i bila sam na taj razgovor i doktorka je pitala - dete da li si imala srce ili si imala kamen u sebi pa si sve ovo izdržala. Taj pakao od 1999. do 2012-2013. je prekinuo kad se šlogirao. On je nas klao, on je nas ubijao, on je svašta radio.

Ja sam isto 19 godina trpela supruga, osmoro dece sam izrađala i kad god sam htela da se čistim, on kaže, ej ti si išla sa drugim, sa drugim si spavala, nije moje. Morala sam da radam, i u selo išla, robu prodavala, a bivena i maltretirana bila, i sad sam obolela.

Abortuse sam 15 imala, sve je to bilo nasilno u pijanstvu u onom njegovom najgorem ludilu.

Učesnice fokus grupe sa ženama s invaliditetom takođe su podelile neka svoja iskustva partnerskog nasilja:

U lice mi se unosi, to je nasilje!

Ako me tera na silu ja kažem da sam umorna, nemam sad vremena, spava mi se, ali on je muškarac, u braku je to normalno.

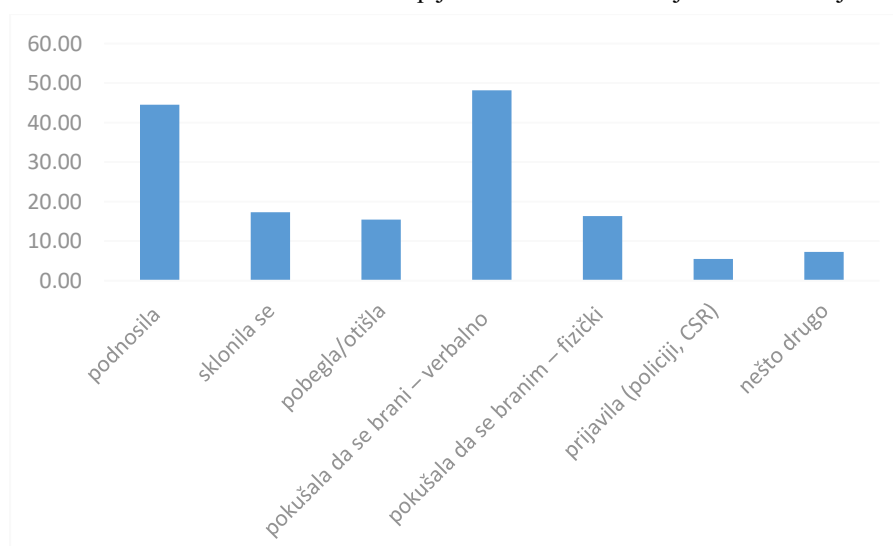
Doživljavanje nasilja je na različite načine uticalo na anketirane žene. Najveći broj žena su zbog nasilja doživele smanjenje samopoštovanja (55,45%), depresiju (41,82%), nesanicu (27,27%), psihičku i fizičku bolest, strahovanja i izolovale se od spoljnog sveta.

Tabela 6 – Procentualna zastupljenost uticaja nasilja na žene

kako je nasilje uticalo na žene	%
smanjilo samopoštovanje/samopouzdanje	55.45
izazvalo depresiju	41.82
dvelo do nesanice	27.27
izlovala sam se od spoljnog sveta – izbegavala kontakte sa drugim osobama	16.36
osećala strahove	17.27
dvelo do psihičke ili fizičke bolesti	18.18
pojaćalo korišćenje psihoaktivnih supstanci (lekovi, alkohol, droga...)	3.64
nešto drugo (podstaklo me da raskinem vezu/brak, izazvalo bes, ljutnju, tugu, sramotu, ostala sam neobrazovana distancirala se od muškaraca, ojaćalo me da se lakše odbranim i zaštitim)	11.82

Anketirane žene su na različite načine reagovala na nasilje koje su doživljavale od svojih partnera: pokušale da se brane verbalno (48,18%); podnosile su nasilje (44,45%), sklonile se (17,27%), pokušale da se brane fizički (16,36%), pobege/otišle (15,45%), reagovala na neki drugi način (7,27%).

Grafikon 14 – Procentualna zastupljanost razlićitih reakcija žena na nasilje

Među onima koje su nasilje prijavljivale, najviše žena je nasilje prijavljivalo policiji (68,75%), zdravstvenoj ustanovi (54,3%), tužilaštvu/sudu (31,25%), a pojedine i centrima za socijalni rad (18,75%), ženskoj organizaciji (12,5%), psihologu (6,25%), organizaciji gluvi (6,25%).

Po njihovim prijavama, u 31,25% nije ništa preduzeto, po 18,75% prijava je pokretnut prekršajni postupak, po 18,75% je pokrenut krivični postupak, po 18,75% je pokrenut razvod braka, izrečeno je 6,25% usmenih opomena, i 6,25% je upućeno na centar za socijalni rad.

Među anketiranim žena koje su prijavljivale nasilje, 37,5% su izjavile da su bile zadovoljne postupanjem insitucija (*brzo su reagovali, mnogo su mi pomogli, muža su poslali na lečenje i u zatvor*), 37,5% % da nisu bile zadovoljne (*nisu ništa preduzeli, blagom kaznom, dugo je trajao proces i nisam imala nikakvu zaštitu*) i 25% da su bile delimično zadovoljne (*nekada su dolazili kada sam prijavljivala, a nekada nisu; dobro je to što su ga udaljili od mene i deteta ali je proces posle trajao jako dugo*).

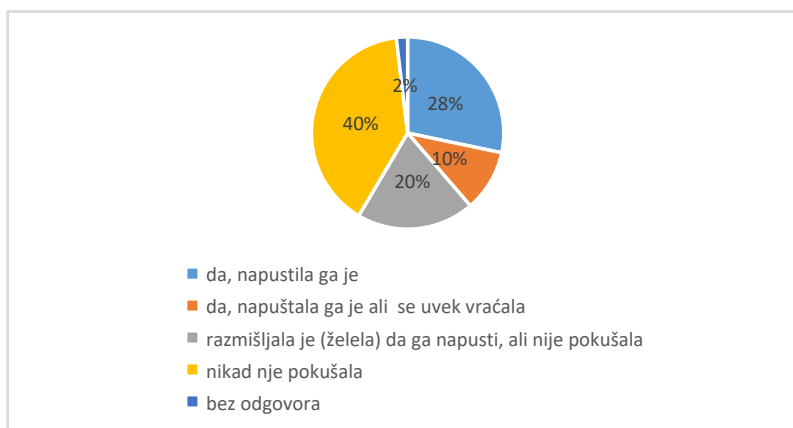
Najveći broj (68%) anketiranih žena koje su živele u nasilnim odnosima nikada nisu pokušale da iz nasilnog odnosa izađu. U otvorenim pitanjima neke žene su obrazložile zašto su ostajale u nasilnom odnosu: *Žene uglavnom trpe nasilje jer nemaju izvor prihoda od kog bi mogle normalno da žive i uglavnom nemaju rešeno stambeno pitanje; Žene sa decom ometenom u razvoju veoma teško se odlučuju da odu, a deca pate.*

Samo je 28% anketiranih žena izjavilo da su napustile nasilnog partnera.

Ovako jedna žena rekapitulira svoj život i odlazak iz nasilnog odnosa: *Ceo život u bedi u nemaštini, batine od oca i majke, od onog što sam pobegla došla u gore. Maltretirali su me ceo život. Firma mi je pomogla da ga ostavim, da se razvedem, dali su mi smeštaj. Umro je posle od alkohola, imam dete sa njim i još plaćamo njegove kredite i dugove.*

Veći procenat (40%) žena nikada nisu ni pokušale, a 20% žena su razmišljale ili želele, ali ni one nikada nisu pokušale, a 10% anketiranih žena koje su bile u nasilnom odnosu su napuštale nasilnog partnera, ali su se uvek vraćale.

Grafikon 14 – Procentualna zastupljanost različitih reakcija anketiranih žena na nasilje

Anketirane žene navode različite razloge zbog kojih nisu napustile nasilnika, odnosno zbog kojih su se ponovo i opet vraćala nasilnom partneru.

- nije imala gde da ode (28,57%);
- bojala se da bi napuštanje partnera moglo da ima negativne posledice na decu (27,47%);
- nadala se da će nasilje prestati (20,88%);
- nije imala podršku porodice i bliskih osoba (19,78%);
- nije imala od čega da živi (17,58%);

- nešto drugo /nije smatrala da je toliko strašno da bi ga ostavila; zbog deteta sa invaliditetom; volela ga je/ (7,69%)
- bojala se nasilnika (3,30%)
- nije dobila pomoć službi kojima se obraćala (3,30%).

Većina žena (66,67%) koje su ostale u nasilnom odnosu misle da bi drugačije reagovala kada bi:

- imale bolju podršku porodice i prijatelja 60,20%
- bile u boljoj finansijskoj situaciji 35,71%
- institucije profesionalnije postupale i pružale bolju zaštitu 30,61%
- dobile psihološku podršku tokom postupka u institucijama 22,45%
- imale podršku za zapošljavanje 18,37%
- imale besplatnu pravnu pomoć 17,35%
- da su sudski postupci brži 14,29%
- da imaju obezbeđen smeštaj 10,20%
- dobile pomoć oko brige o deci 5,10%

Pojedinke navode i druge razloge: *kada bi deca brinula o roditeljima; da sam boljeg zdravstvenog stanja; da postoji bolja zaštita u selu.*

I žene iz posebno osetljivih grupa učesnice fokus grupa govorile su o tome kako su doživljavale nasilje i na njega reagovala.

Najčešće su govorile da su ostajale i trpele, kako jedna žena kaže: *Žene tradicionalno trpe neki oblik nasilja smatrajući ga muškim pravom i bez krivice su krive.*

One koje su napuštale nasilnika, najčešće su se predomisli i vratile se. Navodile su različite razloge zašto su se vraćale, najčešće su navodile: *volela sam ga, vraćala sam se zbog dece, ili nisu imale gde da borave: Bežim, sklonim se, ja i dete pobegnemo, nismo mogli da ga obuzdamo, maltretirao je celu kuću; Što sam se vraćala? Nisam imala gde da idem, otac i majka se razveli; Bežala i vraćala se, spavala sam po svačijoj šupi.*

Iako znaju kome je potrebno prijaviti nasilje, u najvećem broju to ne čine. Najviše žena iz osetljivih grupa je reklo da ne prijavljuju jer ne veruju institucijama:

Sve mi znamo kome treba prijaviti, ali nijedna neće da prijavi; Kad bi sve prijavljivale, bio bi red ispred SUP-a ko zna koliki.

Imam problem da iznosim naše privatne stvari, ako se desilo nešto u porodici, ako me vara suprug, neću da neko odaje porodične tajne. Verujem tumaču, ali ne verujem instituciji!

Takođe, govorile su o tome da ni svedoci nasilja ne prijavljuju institucijama:

U selu se sve zna, a niko neće da prijavi. Obično kažu: - njegova žena njegova stvar! Neću da se mešam. Svako gleda svoju kuću i svoj posao. Čuju, a neće niko da bude svedok.

Romkinje izjavljuju da žene iz njihove zajednice zovu pomoć samo kada stvarno više ne mogu da izdrže i kada su životno ugrožene jer, kako kažu: *ako ona zove policiju i policija ne reaguje ona je gotova.*

Ja kad sam zvala miliciju, on je sve polupao, razbio. Kad su došli milicajci, sve omladina, moj muž ih zagrlio i tražio cigaru... I kaže moj muž milicajcu na uvo: - Ne spava sa mene! A ova, veštica! To kaže

za moju majku. A onaj milicajac kaže meni: Sram te bilo! Što ne spavaš sa muža?! Mene je bilo mnogo sramota od to dete.

Pojedine su nasilje prijavile, jer kako kažu: - *nije normalno trpeti ništa i nije svađa samo svađa, već nasilje! Ne treba prećutati radi mira u kući! Zašto da ćutim, ako mi kaže da sam glupa i da ne znam ništa.* Izborile su se za sebe: *Ja sam ga prijavila i priveli su ga; Ja sam preživela psihičko nasilje i jako sam se teško iščupala iz toga. Potrebno je da postoji stručna pomoć, obavezno! Imamo jednu koja se ohrabrila iz Ciganske male. Sad je on u zatvoru, a ona u Sigurnoj kući sa svoje troje dece.*

Žene iz posebno osjetljivih kategorija koje su učestvovala u fokus grupama govorile su i o nereagovanju institucija (*Institucije ne rade svoj posao i sve dok je tako biće ovoliko nasilja i ubistava žena. Moju komšinicu je ubio muž i šta, dobio je osam godina zatvora, a deca ostala siročići bez majke, otac u zatvoru; Ja sam zvala da prijavim, neće da dođu. Ja tada zovem ispred Udruženja, onda reaguju; ženama se ne veruje, posebno ako nisu u braku, ako žive vanbračno ili su u vezi, policija kaže: - pa ostavi ga, kao da je to dobar dan*) ili neprijatnostima koje su doživele u institucijama zaštite od nasilja u porodici: *Mnogo su bili neljubazni! Kaže: - čekam stranku! A stranke nigde. Oni piju kafu, pa uđe drugi pa treći, jedino sam ja ostala da čekam. Ja opet pokucam na vrata. Kaže: - Ženo, je l sam ti rekla da sačekaš! I onda ja čekam. Znam gde mi je mesto, ćutim, trpim dok ne uđem.*

3. ZAKLJUČCI I PREPORUKE ISTRAŽIVANJA

3.1. Zaključci

Istraživanjem je obuhvaćen uzorak od 177 žena iz Grada Kruševca različitih sociodemografskih karakteristika i sa značajnim udelom žena iz posebno osjetljivih grupa (žena sa sela, Romkinja i žena s invaliditetom). Podaci prikupljeni anketiranjem i fokus grupama su dokumentovani i statistički obrađeni univarijantnim kvantitativnim metodama i kvalitativnom analizom sadržaja.

Rezultati istraživanja govore da učesnice istraživanja pokazuju umereno progresivan stav o rodno zasnovanom nasilju, što znači da razumeju rodno zasnovano nasilje kao pitanje ljudskih prava samo što su u većoj ili manjoj meri kolebaju u odnosu na istinitost pojedinih sadržaja uključenih u to razumevanje. Najveće kolebanje je po pitanju istinitosti sledećih sadržaja: *Nasilnici su psihički oboleli i oni koji zloupotrebljavaju alkohol i/ili droge; Žene koje doživljavaju partnersko nasilje uvek mogu da napuste nasilne partnere ako to zaista žele; Nasilje je sastavni deo svakog partnerskog odnosa; Potrebno je da žene tolerišu nasilje kako bi porodica ostala na okupu.*

Približno tri četvrtine žena koje su učestvovala u istraživanju izjavljuju da im je poznato da u Gradu Kruševcu postoje udruženja građana kojima se mogu obratiti za pomoć u slučaju da su same ili neka žena iz njihovog okruženja izložena nasilju. Najviše žena pominje *Udruženje žena Pešćanik*, kao organizaciju za koju znaju da se mogu obratiti za pomoć. Visok procenat učesnica istraživanja znaju da u našoj zemlji postoje zakoni kojima se štite žrtve nasilja u porodici i kažnjavaju počinioci nasilja.

Približno tri trećine anketiranih žena se izjasnilo da su doživele nasilje od članova porodice, najčešće psihičko, zatim ekonomsko, seksualno i najmanje fizičko nasilje. Nasilje su najčešće doživljavale od strane muškog srodnika (oca, svekra, brata) i ženskog srodnika (majke, svekrve).

Nešto više od polovine anketiranih žena se izjasnilo da su od svog bivšeg ili sadašnjeg supruga ili partnera tokom zajedničkog života doživele bar jedan oblik nasilja bar jednom u životu, a najčešće različite oblike nasilja više puta godišnje, pojedine i učestalije. Žene su najčešće bile izložene psihičkom, zatim ekonomskom, seksualnom i najmanje fizičkom partnerskom nasilju.

Anketirane žene su na različite načine reagovala na nasilje koje su doživljavale od svojih partnera: pokušale da se brane verbalno; podnosile su nasilje; sklonile se; pokušale da se brane fizički; pobjegle/otišle.

Samo je nešto više od jedne trećine učesnica istraživanja izjavilo da su napustile nasilnog partnera. Veći procenat nikada nisu ni pokušale, jedna petina žena su razmišljale ili želele, ali ni one nikada nisu pokušale da ga napuste, a manji procenat žena koje su bile u nasilnom odnosu su napuštale nasilnog partnera, ali su se uvek vraćale.

3.2. Preporuke

Učesnice istraživanja smatraju da je potrebno da *država i institucije zaštite od nasilja ozbiljno rade svoj posao, da osude sve oblike nasilja nad ženama, decom, starijima, da svaki stručnjak u svakoj instituciji zaštite od nasilja radi savesno posao za koji je plaćen, i da sveukupno društvo uporno i ozbiljno radi protiv nasilja nad ženama.*

Dale su mnoge predloge za institucije kako da poboljšaju postupanje prema ženama koje doživljavaju nasilje. Najzastupljeniji su sledeći:

- *da stručnjaci u službama zaštite pokažu razumevanje i saosećanje (61,72%);*
- *da učine dostupnim informacije o podršci i pravnoj pomoći (52,34%);*
- *da zaposleni u institucijama budu saradljiviji, 32,81%;*
- *da službena lica vode i prate žene izložene nasilju kroz procedure 35,94%;*
- *da postoji osoba koja je zadužena za rad sa ženama izloženim nasilju /posebno to ističu žene s invaliditetom/ (28.13%);*

Predlažu i druge mere koje smatraju da bi unapredile zaštitu od porodičnog nasilja:

- *strožije sankcionisanje - češće izricati kazne i davati duže zatvorske kazne;*
- *bolji i brži rad svih insitucija zaštite od nasilja po svim prijavama za porodično nasilje;*
- *obuke za žene, posebno mlade i za žene s invaliditetom, Romkinje i žene sa sela, da prepoznaju nasilje, upoznaju zakone koji ih štite i kojim institucijama i organizacijama mogu da se obrate kada su izložene ili svedoče nasilju;*
- *ozbiljan rad na podizanju svesti žena da je život bez nasilja njihovo ljudsko pravo i da ne bi trebalo da trpe nasilje i da nije njihova sramota što doživljavaju nasilje;*
- *više programa o nasilju nad ženama na televiziji;*
- *osnaživati zajednicu da podrži žene izložene porodičnom nasilju da napuste nasilnike;*
- *veća saradnja sa organizacijama koje se bave problemom nasilja nad ženama.*
- *sprovoditi što više ovakvih istraživanja da bi se došlo do podataka kako da bolje razumemo situaciju žene izložene nasilju i saznamo kako najbolje možemo da im pomognemo.*